

Szakmai beszámoló

Erdély néprajzi képe a 19-20. században. Alap kutatás a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Erdély tájegységéhez

OTKA K 72428

Témavezető: dr. Bereczki Ibolya

A kutatás időtartama: 2008.09.01-2012.09.30.

Intézmény: Szabadtéri Néprajzi Múzeum

Előzmények

A Szabadtéri Néprajzi Múzeum 1998-ban jóváhagyott Alapító okirata tette lehetővé azt, hogy intézményes formában is kutatásokat végezhesünk a határon túli magyar területeken. Az előzmények sorában olyan, az OTKA által is támogatott kutatások szerepeltek, amelyek révén elsősorban népi építészeti szempontú vizsgálatokat, főként egy erdélyi népi építészeti kataszter létrehozásához szükséges építészeti felméréseket végeztek az intézmény munkatársai (Balassa M. Iván, Cseri Miklós). E kutatás, valamint a témában több, a múzeum korábbi időszakának meghatározó tudományos kutatóinak eredményeit adtuk közre a Tusnádon 1999-ben megrendezett népi építészeti konferencián, majd az előadások tanulmány formájában jelentettük meg önálló kiadványban (Népi építészet Erdélyben. Szerk. Balassa M. Iván-Cseri Miklós, Szentendre, 1999.).

A fordulatot az a stratégiai döntés jelentette, amelyet 2006-ban, az erdélyi néprajzkutatókat tömörítő Kriza János Néprajzi Társasággal közösen Szentendrén szervezett tanácskozás eredményeként hozhattunk meg az Erdély néprajzi csoportjait bemutató tájegység tervezett felépítésére. Az előadásokat és az egyes kutatási területekre vonatkozó összefoglaló tudományos értékeléseket kiemelkedő hazai és romániai magyar kutatók tollából a Ház és Ember 20. kötetében jelentettük meg (Ház és Ember 20. Szerk. Cseri Miklós-Füzes Endre, Szentendre, 2007.) A projektre vonatkozó – a romániai magyar múzeumi szakemberek és kutatók által is messzemenően támogatott előzetes koncepció (készítette Vass Erika-Buzás Miklós) alapján benyújtott kutatási program munkálatait a 2007-es előkészületek után 2008-ban kezdhettük meg. 2007 folyamán egy Homoród mentéről, Homoródmásról származó ház kiválasztásával, megvásárlásával, a helyszínen szervezett kutatótáborral, majd az épület 2008-as lebontásával vette kezdetét a komplex tudományos és muzeológiai program megvalósítása.

A kutatási program és főbb eredményei

A fényképek és más források feltárása céljával az alábbi intézményekben lévő erdélyi anyagokat tekintettük át: Magyar Mezőgazdasági Múzeum, Iparművészeti Múzeum, Néprajzi Múzeum, Nemzeti Múzeum, Déri Múzeum, a sárospataki Református Kollégium adattára, a Székely Nemzeti Múzeum (Sepsiszentgyörgy), a zabolai Csángó Múzeum, a csernátoni

Haszmann Pál Múzeum, valamint a Szabadtéri Néprajzi Múzeum saját, erdélyi vonatkozású gyűjteménye, ebben különösen lényeges gyűjteményrészek vannak Vargha László hagyatékában (Magyar Népi Építészeti Gyűjtemény). Vass Erika és Szigethy Zsófia a kolozsvári református és unitárius levéltárakban, Gazda Enikő a sepsiszentgyörgyi levéltárban is kutatott, az ott megőrzött iratok segítségével történeti aspektussal egészítette ki a terepmunkát. Tötszegi Tekla a projekt részeként az Erdélyi Néprajzi Múzeum gyűjteményében található feliratos kerámiákat dolgozta fel, és tette közzé tanulmány formájában a Ház és Ember 23. kötetében.

A kutatási program ideje alatt a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával Homoródmáson, Lozsádon, Rákosdon és Szilágyerkeden bontottunk le épületeket, melyek elemei Szentendrére, a múzeum raktárába kerültek. Szintén a Nemzeti Kulturális Alap Múzeumi Kollégiumától több pályázat keretében elnyert támogatással sikerült berendezési tárgyakat vásárolnunk, melyeket az OTKA kutatás során végzett terepmunkák során választottunk ki. Az OTKA támogatása tette lehetővé, hogy a történeti vonatkozások kiegészítésére jelentős mértékű dokumentáció vásárlással is gyarapítsuk a SZNM Népi Építészeti Archívumát. Szócsné Gazda Enikő, valamint Gazda Klára, Nyisztor Tinka idevonatkozó dokumentumai jelentenek különös értéket a háromszéki kuriális épület és az Erdély történetét bemutató kiállítás anyagához. A projekt eredményeként a résztvevő egyetemi hallgatók közül többen erdélyi témából készítették egyetemi szakdolgozatukat, és számos első tudományos publikáció is született a témából (Kiss Nimród, Dankó Boglárka szakdolgozata).

A terepmunka 2008-tól kiegészült videó dokumentáció készítésével. Ezek közül kiemelkednek a homoródmácsi és a szilágyerkedi ház bontásáról készült több órás mozgófilmek, a hagyományos erdélyi mesterségek megőrkítését és bemutatását célzó sorozatunk: az inaktelki bútorfestés (Vass Erika-Deim Péter), a széki szalmakalap készítés (Vass Erika-Deim Péter), a vargyasi mészégetés és a nagybaconi cserépvetés (Kinda István), a Hunyad megyében és Háromszéken rögzített családtörténeti vonatkozású filmfelvételek 17 dvd-n (Vass Erika, Szegedi Gabriella, Vajda Sándor).

Az NKA támogatása révén sikerül megvásárolni a projekt szenior kutató résztvevője, Pozsony Ferenc több mint 10 ezer darabos saját készítésű fotó- és dia gyűjteményének digitalizált változatát, amely a létrejött Erdélyi Néprajzi Archívum markáns részét képezi, ezáltal egy módszeres és kiterjedt néprajzi kutatás eredményeit teheti közkinccsé az 1980-as évektől napjainkig.

Az összegyűlt felmérések, interjúk, fotók és videofilmek meghatározó alapot jelentenek az erdélyi népi kultúra megismeréséhez, és leendő szabadtéri múzeumi prezentációjához. ebből csak egy mozzanatra kívánom a figyelmet felhívni: a projekt időtartama alatt, a záró beszámoló készítésének időszakáig már több mint 8000 fényképfelvétel került a SZNM archívumába, és a feldolgozás és archiválás még nem teljes. Munkánk eredményeképpen egy olyan adatbázis jött létre a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban, mely a későbbiekben segíthet a dinamikusan változó erdélyi népi kultúra tárgyi és szellemi örökségének megőrzésében és továbbadásában. A 2008-2012 között a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Népi Építészeti Archívumába beleltározott dokumentációkra vonatkozó részletes adatokat a szakmai beszámoló függelékékként adjuk közre.

2011. november 24-én a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban egy olyan belső szakmai konferenciát tartottunk, amelynek a legfontosabb célja volt az Erdély néprajzi kutatásában a projekt során elért eredmények számbavétele. A programba 2011-ben bevont múzeumi munkatársak külön-külön bemutatták az egyes leendő portákra vonatkozó eddigi tudományos eredményeket, számot adtak saját kutatási eredményeikről, majd megfogalmazták az adott portára vonatkozó, az elvégzett néprajzi kutatásokra alapozott újrakepítési javaslataik koncepcióját, valamint a telek aktuális hasznosítási tervét. Az elfogadott prezentációk alapján folytatódott az Erdély épületegyüttes tudományos koncepciójának kidolgozása 2012-ben.

A néprajzi kutatások a leendő épületegyüttes szemszögéből

- Szilágyság: 2009-ben Vass Erika és Szegedi Gabriella felmérték a kiválasztott portát, és család- és háztörténeti témában videofelvételt készítettek a tulajdonossal. 2011-ben került sor a ház bontására (résztevők: Bálint János, Buzás Miklós, Gyenizse Anikó, Vass Erika). 2012-ben Gyenizse Anikó, Jakab Lászlóné és Vass Erika a lakberendezés és a növények, kertek témakörében folytattak kutatást, és 2011-2012-ben tárgygyűjtéssel is kiegészítettük a terepmunkát.

- Mezőség: 2010. július 12-18. között Bereczki Ibolya, Buzás Miklós és Vass Erika erdélyi terepmunkán vett részt. A Mezőség 15 települését járták be, és kiválasztották a felmérésre kerülő épületeket. 2010. augusztus 23-30. között mezőszégi gyűjtőtábor szerveztünk, melyen Bereczki Ibolya, Buzás Miklós és Vass Erika mellett Bálint János, 2 debreceni néprajz szakos hallgató és 7 építész hallgató vett részt. A program keretében 14 portát, lakóházakat és melléképületeket mértünk fel, illetve a háztulajdonosokkal készítettünk interjúkat, továbbá Vass Erika Széken a szalmakalap készítés folyamatát dokumentálta. A gyűjtésben részt vett Ferenczi Eszter is. A mezőszégi tárgyvásárlás keretében díszpárnákat és díszlepedőt vásároltunk. A kutatás során a terepmunkához külön segítséget kaptunk Kallós Zoltántól és Ferenczi Esztertől. Noszolyon találtunk rá arra az épületre, amelyet Szentendrén szeretnénk felépíteni, és amelyen keresztül a térségre jellemző magyar-román interetnikus kapcsolatokat mutatjuk be. A kutatási tapasztalatok alapján a korábbi elképzelésünk egy széki házzal bővült, ez a kiemelkedő hely külön épülettel fog szerepelni az épületegyüttesben.

2011 májusában Deim Péter és Vass Erika a mezőszégi Vajdakamaráson és Széken a szalmakalap készítéséről készítettek videofilmet és fényképeket. Vajdakamaráson a gépi, Széken az alakorból kézzel készült szalmakalapok készítésének menetét, a különböző kalaptípusok időbeli alakulását dokumentálták. 2011 júniusában Bereczki Ibolya a Mezőségen folytatta az előző évben végzett néprajzi gyűjtést, Válaszúton mérte fel Kallós Zoltán néprajzi gyűjteményét, a szászrégeni múzeum szabadtéri néprajzi részlegét, a pusztakamarási Sütő András emlékházat, valamint néprajzi gyűjtést végzett Magyarországon. 2011 őszén Szőke Judit és Aranyos Sándor végeztek terepmunkát.

- Kalotaszeg: Deim Péter és Vass Erika 2009-ben készítettek videofelvételt az inaktelki bútorfestésről. Ugyanebben az évben Bálint János, Buzás Miklós és Vass Erika a különböző korszakok egy-egy jellegzetes épületét mérte föl, köztük azt, amit majd a múzeumi

bemutatáshoz szánnak. 2011-ben Filkó Veronika, Csonka-Takács Eszter és Vass Erika végzett terepmunkát Nyárszón.

- Torockó: 2011-ben Kiss Kitti és Román Árpád jártak utána a helyszínen a Malonyay Dezső Magyar a magyar népművészetet bemutató kötetében szereplő „Karaki Gergely” házának és a leszármazottaknak. A telepítési koncepció itt egy házrekonstrukció megvalósításával kíván élni, amely főként a 19. századi Torockó népéletének bemutatását célozza meg a történeti forrásfeltárás eszközeivel. A 2011-es workshop nyomán megvizsgáljuk annak lehetőségét is, hogy Torockó népi építészeti értékeinek megőrzésére létrejött, Europa Nostra díjas, minta értékű műemlékvédelmi program egy, a tűzvész után épült, Torockó mai építészeti képét meghatározó épület szentendrei telepítési koncepcióba emelésével miként válhat a tájegység mai emberekhez szóló üzenetének közvetítőjévé.

- Küküllő vidéke: 2011-ben Buzás Miklós, Horváth Anett és Vass Erika felkeresték a vidék magyarságának falvait, a megfelelő épület kiválasztásának céljával. Horváth Anett a puliszkakészítés témakörében végzett kutatást.

- Hunyad megye: 2009. szeptember 30 – október 6. között a Hunyad megyei Lozsádon és Rákosdon Bálint János, Buzás Miklós, Szegedi Gabriella és Vass Erika falkutatást végeztek az előző évben megvásárolt csűrön és lakóépületen, majd részt vettek bontásán és múzeumba szállításán.

2010. augusztus 2-11. között Vass Erika Hunyad megyei terepmunkán volt, melynek során folytatta az előző évek kutatását, Rákosd mellett az alábbi településeken: Déva, Piski, Nagyrápolt, Kéménd, Kudzsír, Hátszeg, Nalác, Marossolymos, Ribice, Lozsád. Déván sikerült kutatnia az állami levéltárban, illetve felvette a kapcsolatot a helyi magyar kutatók egy részével. 2011. augusztus 8-14. között Vass Erika a 2007-ben megkezdett Hunyad megyei kutatását folytatta, a hét folyamán az alábbi településeken járt: Lupény, Vulkán, Petrozsény, Petrilla-Lónya (Zsil völgye), Hátszeg, Puj, Kisbarcsa, Déva, Brád, Körösbánya, Pusztakalán. Vass Erika 2008-2012 közötti kutatásai során bejárta a megye magyarok lakta településeit, könyve A Hunyad megyei református szórványmagyarság címmel jelent meg. E munka is segíti azt az elképzelésünket, miszerint a lozsádi épületben a szórványmagyarság létéről rendezünk kiállítást.

- Unitárius templom: 2008-ban öt unitárius templomot mért föl Buzás Miklós építész hallgatók bevonásával. Ezek közül a kiválasztott épületet másolatban kívánjuk Szentendren felépíteni. 2008-ban Domokos Levente restaurátor is bekapcsolódott az előzetes anyagfeltárásba, majd 2012-ben Mihály Ferencsel, az erdélyi restaurátor szakma elismert, a templomdíszítés, templomfestés témájában legkiválóbb szakemberével folytattunk konzultációt az épület-kiválasztással kapcsolatban.

- Sóvidék: 2010-ben Bereczki Ibolya, Buzás Miklós és Vass Erika Atyhán gyűjtött a népi építészet és életmód témakörében. A legkiterjedtebb gyűjtés Atyhán volt, elsősorban családtörténet, lakáskultúra és népi építészet témakörében. A település zártsága következtében itt a hagyományos építkezés igen jól kutatható volt. Az épület-kiválasztáshoz Atyhán kívül Korondon, Felsősófalván, Alsósófalván, Sóváraddon dokumentáltak gazdasági és lakóépületeket. Ezek a települések – mivel közelebb vannak a főúthoz, illetve a korondiak nagyobb bevételre tesznek szert a turizmusból – már erőteljes átépítéseken mentek

keresztül, épületállományuk kevésbé hagyományőrző. A 2000-es évek eleji anyagi fellendülése sok épület és tárgy eltűnését eredményezte. A változások nyomán az Atyháról kiválasztott épületben korábbi állapotot, az 1930-40-es évek világát lehet majd bemutatni. 2011-ben Vajda Sándor, 2012 tavaszán pedig Román Árpád kutattak a faluban.

- Csík: Vass Erika 2008-ban és 2009-ben jutott el Csíkszentsimonba, ahonnan még 1999-ben elbontottak a Múzeum munkatársai egy 19. századi házat. 2009-ben Gazda Enikő felhívta a figyelmet egy csíkszentmihályi egykori kocsmáépületre, és rövid leírást készített róla. 2011-ben a telepítési koncepció kialakítása során ez az épület mint lehetséges, közönséghasználásra alkalmas épület került ismét a látókörünkbe. 2012 júniusában terepmunka keretében kutattuk az épület történetét, valamint elkészítettük az épület felmérését.

- Háromszék: 2009. június 14-20. között Bereczki Ibolya, Buzás Miklós, Szegedi Gabriella és Vass Erika háromszéki terepmunkán vett részt. A munkában részt vettek Gazda Enikő és Kinda István, a Székely Nemzeti Múzeum muzeológusai. Az egy hét alatt 33 települést jártak be, fényképfelvételeket készítettek, és kiválasztották azt a 12 épületet, amelyeket 2009 augusztusában a csernátони székhelyű egy hetes kutatótáborban mértek fel. 2010. július 9-16. között Sári Zsolt a kolozsvári Babes-Bolyai Egyetem Magyar Néprajzi tanszéke és Pozsony Ferenc szervezte háromszéki kutatótáborban vett részt. A tábor ideje alatt Pozsony Ferencsel Moldvában (Klézse, Pusztina), valamint a Brassó környéki szász településeken járt, valamint háromszéki kúriákról készített fotóanyagot. Szőke Judit cenzusos felmérésbe kapcsolódott be, és fotódokumentációt készített.

2011 júliusában egy hetes terepmunkát végzett Bereczki Ibolya és Aranyos Sándor, akik Háromszék 23 települését járták be. Folytatták a 2009-es felmérő és néprajzi kutatótábor eredményei alapján a terepmunkát Kézdiszék, Sepsiszék és Orbaiszék területén, az épület-kiválasztáshoz alapkutatótást végeztek a telepítési koncepcióba várhatóan az OTKA kutatás eredményeként bekerülő sepsiszéki középszékely és zsellér portákhoz. Áttekintették a Székely Nemzeti Múzeum háromszéki vonatkozású néprajzi adattári és fotógyűjteményét. A gyűjtemény digitalizált fotóanyaga gazdag forrás a háromszéki kúria épület-kiválasztásának véglegesítéséhez. A kutatás tapasztalatai megerősítették, hogy a leendő tájegységben felépítendő kúria nem bontás, hanem hiteles másolat formájában, melléképületei pedig főként rekonstrukcióban építhetők majd meg. Pozsony Ferenc – a Babes-Bolyai Tudományegyetem professzora – vezetésével terepbejárást végeztek Zabolán, Páván, valamint Moldvában, Gorzafalván.

2012 szeptemberében újabb egy hetes felmérő táborra (Buzás Miklós, Bálint János, Szegedi Gabriella, Bereczki Ibolya, Aranyos Sándor, Szigethy Zsófia) került sor, célunk a másolatban felépülő kúria és melléképületeinek, egy cselédháznak és egy gazdaporta épületeinek a kiválasztása és felmérése, valamint családtörténeti kutatás volt. Az épületfelmérések és a néprajzi gyűjtés helyszínei Nagyborosnyó, Zabola, Páva, Papolc, Szentkatolna, Kézdiszentlélek és az erdővidéki Nagyajta voltak. A zabolai felmérést segítette Pozsony Ferenc akadémikus is.

Gazda Klára egy zabolai családban fennmaradt gyászjelentés gyűjteményt dolgozott fel, ami az egykori kapcsolatrendszer, életmódot jól tükrözi. A dokumentumok szkennelt változatai bekerültek az adattárba, a tanulmány megjelent a Ház és Ember 23. kötetében.

- Homoród mente: 2008-ban bontottuk el azt a homoródalmási házat, amely a majdani épületegyüttesben a vidéket képviseli. Ezt követően Bereczki Ibolya a népi táplálkozás, Vass Erika pedig a lakberendezés kapcsán folytatta munkáját. 2010. november 28 – december 1. között Jakab Dániel restaurátor a 2009.227.1-2. számú homoródalmási tálás restaurálásáról írott szakdolgozatához végzett terepmunkát a székelyudvarhelyi múzeumban és Homoródalmáson, analógiákat gyűjtött a múzeum tulajdonát képező tárgyhoz. Az elkészült szakdolgozat eredményei is jelentősen hozzájárultak a házberendezési koncepció kialakításához, a homoródalmási bútorfestés múltjának megismeréséhez.

- Hétfalusi csángók: 2008. szeptember 1-8. között Hétfaluban került sor felmérőtáborra: a Múzeum munkatársai (Buzás Miklós, Kemecsi Lajos, Vass Erika) mellett Veres Emese Gyöngyvér, Magdó János, a Szegedi Tudományegyetem néprajz szakos hallgatói (Dankó Boglárka, Gatti Beáta, Kiss Nimród László, Tüske Anita) és a budapesti Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem építész hallgatói (Koncz Annamária, Mészáros János, Kiss György, Kovács Orsolya, Makkos Veronika, Veisz Szilárd, Zámolyi Ferenc) vettek részt. Az építészek 13 lakóházat, 3 csúrt, 1 emeletes gazdasági épületet, 1 nyári konyhát és 2 kaput mértek föl. A néprajz szakos hallgatók az építészek által fölmért házak lakóival készítettek interjút a házak múltjáról, egykori berendezéséről, a bennük lakó családok történetéről. Kemecsi Lajos a hagyományos és a mai közlekedés, árucseré, Veres Emese az interetnikus kapcsolatok, Magdó János pedig a kertkultúra témakörében végzett kutatást. 2009-ben Dankó Boglárka a bukaresti cselédnek ment lányokról, Kiss Nimród a burgonyatermesztésről, Vass Erika pedig a lakberendezésről folytatta a kutatást.

- Gyimes: 2009-ben és 2011-ben Buzás Miklós és Vass Erika terepbejárás keretében választotta ki azokat a jellegzetes házakat, melyeket 2011-ben felmérő tábor keretében mértünk fel. 2011. július 18-25. között került sor a gyimesi felmérőtáborra. A gyűjtésen a Múzeum munkatársai közül Buzás Miklós, Csonka-Takács Eszter, Gyimes István, Jakab Lászlóné és Vass Erika vettek részt, továbbá 6 építészhallgató, akik évek óta végeznek építészeti felméréseket. Görbe patakán, Boros patakán, Szalomás patakán, Jávárdi patakán, Barackosban és Bilibók szeren mértünk föl 15 portát és kalibát. Eközben Jakab Lászlóné a növénytelepítési koncepcióhoz gyűjtött, Gyimes István, Csonka-Takács Eszter és Vass Erika pedig a házak és a bennük élő családok történetét kutatták. Csonka-Takács Eszter az átmeneti rítusokat kutatta 2011-ben és 2012-ben, Vass Erika pedig a lakáskultúrát.

- Moldova: 2011-ben Buzás Miklós és Havay Viktória a moldvai csángók körében végzett terepmunkát, és felmérték a múzeumi bemutatáshoz kiválasztott forrófalvi házat. Nyisztor Tinka és Pozsony Ferenc közreműködésével további forrásfeltárássra került sor 2011-2012-ben.

- Tanya: Buzás Miklós és Vass Erika 2011-ben végeztek Székelyvarságon terepmunkát.

- Esztana: 2011-ben Buzás Miklós és Vass Erika előmunkája alapján Berényi Ágnes és Tódor Enikő gyűjtöttek Kápolnásfaluban.

- Vízgépek: 2011-ben Román Árpád és Vajda Sándor Gyergyóban tanulmányozták a gatter felépítéséhez szükséges munkákat. Gombosi Beatrix pedig több székelyföldi ványolót keresett fel.

Publikációk, konferencia előadások, a közreadás egyéb formái

2008. november 6-10. között a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum és a Kriza János Néprajzi Társaság által szervezett Tárgyak és életmódok című konferencián tartott előadást Bereczki Ibolya A hagyományos táplálkozás tárgyai Homoródalmáson, Vass Erika Két Hunyad megyei falu a vizitációs jegyzőkönyvek tükrében, Pozsony Ferenc Székelykapuk Kolozsvárt címmel, valamint Kinda István, Tötszegi Tekla és Szőcsné Gazda Enikő. 2008. december 4-én Vass Erika a Néprajzi Kutatóintézet Folklor és nyelv c. konferenciáján A Hunyad megyei szórványmagyarság nyelvhasználata címmel tartott előadást.

Megjegyzés [BI1]: ?

2009. február 26-27-én Cseri Miklós, Bereczki Ibolya, Buzás Miklós és Vass Erika Kolozsvárott a Kriza Társasággal közösen workshop keretében mutatta be az OTKA projektet, a kutatás koncepcióját, a néprajzi terepmunka eddigi eredményeit a székelyföldi múzeumok (Csíkszereda, Gyergyószentmiklós, Sepsiszentgyörgy, Székelykeresztúr, Székelyudvarhely) munkatársainak, a néprajzi tanszék oktatóinak és hallgatóinak.

2009. május 28-án Vass Erika a Magyar Néprajzi Társaság közgyűlésén, a Jankó Jánosdíj átvételekor Egy Hunyad megyei település élete az ezredfordulón címmel tartott előadást.

2009. szeptember 3-án Vass Erika: The museum representation of Transylvania. címmel Dobogókőn a Magyar Néprajzi Társaság által szervezett 10. finn-magyar konferencián tartott angol nyelvű előadást a kutatás eredményeiről.

2010. július 8-9-én Kalocsán a Tájéztető konferencián Buzás Miklós Hétfalu átalakulásai címmel, Vass Erika pedig Hunyad megye Maros menti része a 20. században címmel tartott előadást.

2011-ben homoródalmási és székelyföldi múzeumi kutatás nyomán Jakab Dániel restaurátor egyetemi szakdolgozatot készített a homoródalmási festett bútorok történetéről és készítési technológiájáról. A restaurált tálas szerepel a Nemzeti Múzeum Megmentett műkincsek című kiállításán is, a szerző a témáról sikeres előadást tartott Budapesten, a restaurátorok országos szakmai továbbképző konferenciáján.

2011. augusztus 22-26. között került megrendezésre Kolozsvárott a Hungarológiai Kongresszus, melyen a Múzeum munkatársai közül négyen tartottak erdélyi kutatásaikból előadást: Aranyos Sándor (A pávai népi építészet és lakáskultúra változása a 20. század második felében), Bereczki Ibolya (A lakáskultúra változásai Homoródalmáson), Buzás Miklós (A népi építészet változása a 20. század első felében Erdélyben) és Vass Erika (A Hunyad megyei szórványmagyarság jelenlegi helyzete).

2011 augusztusában megjelent a Szabadtéri Néprajzi Múzeum évkönyve, a Ház és Ember 23. kötete. A lektorált kiadvány jelentős részében a kutatás résztvevőinek több tanulmányát publikáltuk, közöttük erdélyi kollégák vonatkozó munkáit, valamint a kutatótábor egyetemi hallgatóinak dolgozatait.

A kutatásunkból 2011. november 11-én Erdély virágai. Egy kutatás pillanatképei címmel rendeztünk kiállítást a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban. A kiállítás 2012-ben a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeumban, majd a Csíki Székely Múzeumban volt látható, 2012. november 9-én pedig a gyergyószentmiklósi Tarisznay Márton Múzeumban fog megnyílni. A székelyföldi helyszínek azért szerencsések, mert így olyan személyek is megnézheték a kiállítást, akiket az elmúlt években adatközlőként ismertünk meg, és az ott látott képek saját identitásuk megerősítésében is szerepet játszottak, hiszen a múzeumi környezetben szembesültek saját értékeikkel. A magyarországi látogatók számára pedig a kiállítás hiteles képet nyújtott Erdélyről, az ott élők mindennapjairól.

2011. november 24-én egész napos szakmai tanácskozásra került sor a szabadtéri Néprajzi Múzeumban, amelynek keretében megvitattuk és elfogadtuk a projekt keretében elkészült telepítési tervet (Buzás Miklós-Vass Erika), és valamennyi, az egyes portákra vonatkozó, az aktuális kutatási eredményekre alapozott tudományos összefoglalót, néprajzi újraépítési javaslatot, valamint hasznosítási tervet. E program keretében valamennyi, a kutatásba 2011-ben bevont új munkatárs is összefoglalta a témában szerzett elméleti és gyakorlati ismereteit. A workshop eredményei beépültek a döntéshozók felé továbbított megvalósítási koncepcióba, valamint a benyújtott Erdély 20. századi változásait is markánsan nyomon követő új OTKA kutatási programba.

A projekt összefoglaló eredményei

A kutatás alapvető célja a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban tervezett, Erdély jellemző magyar néprajzi csoportjainak 19-20. századi építkezését, lakáskultúráját és életmódját bemutató épületegyüttes megvalósításához szükséges alapkutatások folytatása volt. A program fontos célkitűzése, hogy a kutatási időszak végére elkészítsük az Erdély épületegyüttes teljes körű telepítési koncepcióját, egy olyan tervet, amely a megvalósításhoz kiválasztott épületeket terepre ültetve az egyes portákon, a rajtuk felépítendő épülettípusokon túl településképet is meghatároz, valamint javaslatokat fogalmaz meg a Skanzenben történő bemutatás és a hasznosítás módjára vonatkozóan.

A 2008. szeptember 1-2012. szeptember 30. között az alábbi vidékeken végeztünk a projekt kutatói, építész és néprajz szakos hallgatók bevonásával terepmunkát: Hétfalu (2008, 2009), Háromszék (2009, 2012), ezen belül Csík (2008, 2009, 2012), Sóvidék (2009, 2010, 2011), Szilágyság (2009, 2011, 2012), Kalotaszeg (2009, 2011), Mezőség (2010, 2011), Gyimes (2011, 2012), Moldva (2010, 2011), Homoród mente (2008, 2009, 2010), Hunyad megye (2008-2012), Gyergyó (2011), Küküllő mente (2010), Torockó (2011), és öt székelyföldi unitárius templom (2008).

Több, hazai és erdélyi konferencián mutattuk be a kutatás eredményeit. Ezek közül kiemelkedett a 2011-es kolozsvári Hungarológiai Kongresszuson az előadói részvételünk.

Jelentős számú publikáció, önálló tanulmány, folyóirat-, évkönyvcikk és egy monográfia jelent meg. Összeállt egy tanulmánykötetre való anyag a szabadtéri muzeológiai megvalósítás lehetőségeiről. 2011-2012-ben *Erdély virágai. Egy kutatás pillanatképei 2006-2011* címmel fotókiállítást készítettünk terepmunkánkról. Az épületegyüttes muzeológiai és tudományos előkészítését megörökítő fotókat, videofilmeket három helyszínen (Szentendre, Sepsiszentgyörgy, Csíkszereda) dekoratív, magyar és angol nyelvű kiállítási katalógussal együtt tártuk a közönség elé.

Az alap kutatás maradéktalanul megvalósította a célokat, és kiváló kiindulópontot jelent a folytatáshoz, az Erdély épületegyüttes felépítéséhez a Skanzenben. A kutatási programba saját munkatársainkon, határon túli kollégákon túl jelentős számú néprajzos és építész hallgatót vontunk be, akik tanulmányaik elmélyítésére gazdag szakmai ismeretanyagot, tereptapasztalatot szereztek. A projekt során kiszélesítettük a romániai magyar néprajzi intézményekkel a kapcsolatainkat, rendszeressé tettük együttműködésünket a székelyföldi magyar múzeumokkal, felmértük a legjelentősebb hazai és erdélyi közgyűjtemények erdélyi vonatkozású tárgy- és dokumentumanyagát.

2011-től a projekt a kutatási tervben meghatározottak szerint, de a részt vevő kutatók számát jelentősen megnövelve haladt tovább. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum középtávú telepítési koncepciójának bővítése, benne az Erdélyi épületegyüttes lehetséges, időben közelebbi megvalósítása indokoltta és szükségessé tette, hogy a terepmunkát kiszélesítsük, és nagyobb időtartamban, több kutató, alapvetően a múzeum munkatársainak bevonásával végezzük. A projekt költségvetésén belüli, az OTKA által jóváhagyott átcsoportosítás révén az utolsó, 2012-es évben a korábban összegyűjtött anyag feldolgozása mellett is folytathattunk még néprajzi terepmunkát, amely nagyban hozzájárult eredményeink elmélyítéséhez.

A munkában saját fiatal néprajzos végzettségű, a téma iránt elkötelezett kollégáink, a projektbe belépő középgenerációt képviselő néprajzosok mellett építész és néprajz szakos hallgatók, továbbá erdélyi néprajzkutatók, építészek, restaurátorok, kertészmérnökök vettek tevékenyen részt, s az így összegyűjtött anyag komplex képet ad az erdélyi magyarság értékeiről.

A projekt eredményeként elkészült a tájegység előzetes telepítési terve, költségtervvel együtt, amelyet a döntéshozatal előkészítésére benyújtottunk a fenntartó minisztérium számára. A workshopon elhangzott előadásokat tanulmánykötetbe rendezve meg kívánjuk jelentetni.

Amennyiben rövid időn belül lehetőség nyílik az Erdély épületegyüttes Szabadtéri Néprajzi Múzeumban történő megvalósítására, az elvégzett kutatások, és ezek egy következő, 2012-ben induló OTKA program révén megvalósuló folytatásával reális a lehetőség egy, Erdély 20. században történt változásait is érdemben dokumentáló, komplex kiállítási program létrehozására. Mindez biztosítja, hogy Erdély néprajzi tájairól ne egy statikus, kizárólag a 20. század néprajzi kutatási alapjaira építkező, hanem a század gazdasági, politikai, társadalmi változásait is bemutató, összetett, ikonikus kép legyen megjeleníthető a múzeum kiállításában és hasznosítási programjai révén.

Függelék

A projekt keretében végzett, a SZNM adattári gyűjteménygyarapítására vonatkozó adatok

2008-2009

unitárius templom felmérése: 6 db.

- iskola felmérése: 2 db.
- épületfelmérés: 21 db.
- néprajzi gyűjtés: 431 p.
- fotó: 1512 db.
- videofilm: 26 db.
- Kutatáshoz kapcsolódó szakmai anyag: 357 p. és 207 szkennelt rajz

2009-2010

Hunyad megyei filmek: 9 db dvd

Háromszéki filmek: 8 dvd

Épületfelmérések: 16 db.

Fotók: 2946 db, 4 db dvd-n.

2010-2011

Adattári gyarapodás:

- múzeumi adattárakból (A6189-91) és könyvtárakból (A6251, 6280, 6283-86) másolatok: 661 p.

- leírt gyűjtések (A6232-36, 6250, 6252-6255, 6288-6297): 405 p.

- gyűjtőfüzet (A-6287): 72 p., (A-6321): 26 p., (A-6325): 6 p., (A-6326): 45 p., (A-6327): 54 p., (A-6328): 25 p.

- kéziratok: (A-6223, 6263, 6298): 340 p.

- építészeti felmérések: (A6272-75, 6299-6320, A-6322-24): 30 db.

videofilmek:

- szalmakalap készítés (2011/V-159, 161, 162): 9 db. kazetta

- szűcsmesterség (V-160) 2 db. kazetta

- Homoródalmás (V-158) 4 db. kazetta

fotók: 284 db. (CD 47, 476)

- a SZNM MNÉAF gyűjteményben rögzített fotók mennyisége: 86164-86612, 87182-87382 tételszámok alatt: 650 db.

2011-2012

MNÉA – Általános gyűjtemény:

- Múzeumi adattárakból és könyvtárakból másolatok:
 - A-6322-24; A-6359-61; A-6375
 - 7 tétel
 - Összes terjedelem: 468 oldal
- Leírt gyűjtések fotó meghatározással:
 - A-6350; A-6362-81; A-6395-6449
 - 68 tétel
 - Összes terjedelem: 999 oldal
- Gyűjtőfüzet:
 - A-6321; A-6325-28; A-6356
 - 6 tétel
 - Összesen: 277 oldal
- Kéziratok:
 - A-6358; A-6374; A-6392-6394
 - 5 tétel
 - Összesen: 113 oldal
- Építészeti felmérések:
 - A-6383-6391
 - 9 tétel
 - Összesen: 76 oldal
- Egyéb dokumentumok:
 - A-6357, A-6382
 - 3 tétel
 - Összesen: 6 oldal

MNÉA – Történeti gyűjtemény:

- T-6107-6112; T-6119
- 7 tétel
- Összes terjedelem: 41 oldal

MNÉA – Épületdokumentációs gyűjtemény:

- Kéziratok:
 - E-398/5/11-27, E-398/5/49-55, E-398/5/59, E-398/5/56-58, E-398/60-63, E-398/5-63-88, E-400/5/2-39, E-399/5/2, E-400/5/40-45
 - 9 tétel
 - Összesen: 102 oldal
- Kiviteli tervek:
 - E-390/6/2-12, E-397/6/2-7, E-390/6/13-21
 - 3 tétel
 - Összesen: 26 oldal
- Depó felmérés:

- E-397/3/2
- 1 tétel
- Összesen: 1 oldal
- **Manuálé:**
 - E-398/5/2-4, E-398/5/5-10
 - 2 tétel
 - Összesen: 9 oldal
- **Múzeumi adattárakból és könyvtárakból másolatok:**
 - E-398/5/28-48
 - 1 tétel
 - Összesen: 21 oldal
- **Bontási napló:**
 - E-399/4/2-17
 - 1 tétel
 - Összesen: 16 oldal

MNÉA – Videogyűjtemény:

- Szilágyerkedi lakóház bontása – V-166 (3 db kazetta)
- Cserépvetés, Nagybacon – V-167 (6 db kazetta)

MNÉA – CD/DVD-gyűjtemény:

- CD/DVD-485, 502-503, 505, 513-522
- 14 tétel

MNÉA – Fotónegatív gyűjtemény:

- 2956 fotó.

A záró beszámoló elkészítésében közreműködtek: Vass Erika, Szigethy Zsófia

Szentendre, 2012. október 30.

Dr. Bereczki Ibolya
témavezető